

SEMIOTIKA IN TEORIJA SIMBOLOV: KAJ NAM POVESTA O ODNOSU GOVORCEV DO (LASTNEGA) JEZIKA?

Matejka Grgič

Slovenski izobraževalni konzorcij, Gorica

UDK 316.74:81'22

V prispevku je prikazana interdisciplinarna vez med semiotiko, antropolingvistiko, zgodovino jezikoslovnih ved in historično pragmatiko. Izpostavljena sta predvsem dva pojma, in sicer jezikovna ideologija (kot jo definira antropolingvistika) in simbolična vrednost jezika. Na podlagi Ricoeurjeve teorije simbola je predstavljena hipoteza, da je simbolična vrednost jezika primarna glede na njegovo rabo in da so se raba jezika, njegova znanstvena obravnava in »ljudske« predstave o njem razvile ravno na podlagi te simboličnosti.

semiotika, simbol, antropolingvistika, jezikovna ideologija, historična pragmatika, zgodovina jezikoslovnih ved

The paper presents the interdisciplinary connection between semiotics, anthropological linguistics, history of linguistics and historical pragmatics. Two concepts are emphasised: »language ideology« (as defined by anthropological linguistics) and the »symbolic value« of the language. The working hypothesis, according to Ricoeur's theory of the symbol, is that the symbolic value of the language is prior to its use; the use of language, its scientific investigations and the »popular« representations of language have been developed on the basis of its symbolism.

semiotics, symbol, anthropological linguistics, language ideology, historical pragmatics, history of linguistics

Govorci jezik predvsem uporabljajo; redkeje o njem razmišljajo oz. ga eksplicitno definirajo. Toda kljub temu ne moremo mimo dejstva, da do jezika (jezikov) vzpostavijo odnos, si o njem ustvarijo predstavo, razvijejo svoje pojmovanje jezika in posledično izoblikujejo njegovo »definicijo«. Ta odnos (predstava, pojmovanje) in definicija sta v nekaterih primerih sad individualnega razmišljanja, pogosto pa ju deli neka manjša ali večja kulturna skupnost.

T. Petrović je o tem pojavu izčrpno in pregledno pisala v svojem delu *Ne tu, ne tam* (2006), v katerem je analizirala odnos do jezika pri belokranjskih Srbih. V tem delu se je

opirala na klasične teorije o t. i. jezikovni ideologiji, ki so se v svetu pojavile pred več kot tridesetimi leti in ki jih je na Slovenskem prvi nakazal Južnič v delu *Lingvistična antropologija* (1973).

Jezikovna ideologija je sistem pojmovanj jezika, odnosov do jezika oz. predstav o jeziku, ki jih razvije določena kulturna skupnost.¹ Ta sistem (ali sistemi) ni posledica, ampak izhodišče rabe jezika v vsakodnevnih praksi, njegovega položaja v nekem družbenem kontekstu in njegovega pravno določenega statusa. Jezikovna ideologija, ki ne vsebuje nobenih presoj o resničnosti ali neresničnosti posameznih »idej« oz. »tez« (Hill 1998), je lahko

¹ Posredujem kar se da splošno definicijo jezikovne ideologije. Izhodiščno definicijo tega pojava je postavil Silvestrein (1979); za novejšje definicije glej van Noppen (2004).

celo podlaga za razvoj znanstvenega jezikoslovja. Moja hipoteza je, da je vsaka jezikovna epistemologija v osnovi ideološko pogojena ali, drugače rečeno: vpliv znanstvenega jezikoslovja na rabo, položaj in status jezika je manjši ali celo zanemarljiv v primerjavi z vplivom v obratni smeri, z vplivom jezikovne ideologije na znanosti o jeziku.²

1 Interdisciplinarna vez med antropolingvistiko in zgodovino jezikoslovnih ved

Sodobno jezikoslovje se, pogosteje kot v preteklosti, ukvarja z lastno zgodovino. Prvi namen zgodovine jezikoslovnih ved je sodobnemu jezikoslovju posredovati informacije o epistemoloških modelih in iz njih izhajajočih metodologijah, ki so v preteklosti predstavljale »primere dobrih praks«. Drugi namen je razvijati zavest o pluralnosti perspektiv, s katerimi je stroka (če vzamemo v poštev tudi »neznanstvene« metodologije) obravnavala in še obravnava svoj predmet – jezik (Formigari 2001).

Analiza epistemoloških modelov v diahroni perspektivi nam namreč pokaže, da se v vsakem obdobju razvije več različnih epistemoloških modelov. Nekateri med njimi prevzamejo dominantno vlogo in postanejo, kot bi temu rekli danes, »main stream«. Drugi modeli preživijo nekje na obrobju akademskega okolja, a se kljub temu pogosto vsaj delno prenašajo v nove modele, ki se razvijajo v kasnejših obdobjih in v drugih kontekstih.

Vsi epistemološki modeli temeljijo na predpostavkah. Te predpostavke so v znanstvenem diskurzu pogosto predstavljene kot sestavni del epistemološkega modela. Kritična analiza znanstvenega diskurza, predvsem pa primerjava med znanstvenim diskurzom določenega časa na eni strani in jezikovnimi praksami, položajem in statusom jezika ter t. i. ljudskim jezikoslovjem³ istega časa na drugi strani nam pokaže, da so predpostavke

(premise) epistemološkega modela glede na ta model apriorne in izhajajo iz neznanstvenih okolij. Če poenostavimo: odločitev o tem, kako in predvsem čemu bodo znanstveniki nekaj preučevali v jeziku, ni znanstvena, ampak ideološka. To seveda še ne pomeni, da nobeno jezikoslovje ni znanstveno. Iz ideoloških predpostavk se lahko razvijejo znanstveni epistemološki modeli. Na znanje pa moramo vzeti dejstvo, da še tako dosledni znanstveni modeli ne izhajajo iz znanosti same, ampak iz nekega drugega okolja, ki mu pravimo ideologija.

Da bi pravilno razumeli prejšnjo trditev, moramo izrazu ideologija odvzeti negativno konotacijo, ki jo je pridobil v zadnjih desetletjih 20. stoletja. Ideologijo namreč pogosto razumemo kot nekaj izkrivljenega, zavajajočega oziroma kot sistem idej, vrednot in verovanj, ki ga nekdo, ki ima močnejši položaj, posreduje z namenom, da ta položaj ohрани (Woolard 1998). Ko govorimo o vplivu jezikovne ideologije na izoblikovanje epistemoloških modelov jezikoslovnih ved, razumemo pojem ideologije nekoliko drugače. Če hočemo odkriti, katere so premise epistemoloških modelov oz. kako nekaj vpliva na izoblikovanje t. i. znanstvenih modelov v jezikoslovju, moramo ideologijo pojmovati zelo široko, kot sistem predstav o jeziku, ki ga oblikujejo govorci. Šele ko postavimo to splošno definicijo, se smemo nadalje vprašati, zakaj govorci oblikujejo take sisteme predstav o jeziku in ali se na podlagi teh sistemov lahko izoblikujejo odnosi moči, dominacije/podrejenosti, vključenosti/izključenosti itn., ki temeljijo na jeziku in njegovi rabi.

2 Interdisciplinarna vez med antropolingvistiko in historično pragmatiko

Historična pragmatika se ukvarja s preučevanjem rabe jezika v preteklosti. Pri tem se opira na izhodišča in metode sinhrona pragmatike, ki preučuje načine in namene

² Podobne teze zagovarjajo mnogi raziskovalci, npr. Verschueren (2004), Koerner (1999).

³ O ljudskem jezikoslovju so začeli pisati Francozi v drugi polovici 20. stoletja, zato zanj pogosto uporabljamo kar francoski izraz *linguistique populaire* (Brakle 1989).

rabe jezika v sodobnih kontekstih, pri čemer se sooča s specifikom diahronega dela na virih (Grgič 2006). Z diahronim pristopom lahko analiziramo tudi razvoj jezikovnih ideologij, ki se reflektirajo v pragmatiki, torej v namernih in načinih rabe jezika.

V sodobnih učbenikih pogosto poudarjamo, da se z jezikom sporazumevamo, da jezik uporabljamo za komunikacijo. S tem učenecem, dijakom ali študentom implicitno posredujemo informacijo, da je jezik nekaj, kar pripomore k (boljšemu) razumevanju oz. k druženju, ustvarjanju skupnosti, skupnega.⁴ Definicija jezika, ki jo tako oblikujemo, ni nevtralna, kot bi se na prvi pogled lahko zdelo in kot bi morda strokovnjaki celo želeli; najbrž nobena definicija nikoli ni nevtralna. Ta definicija (kot potencialno vsaka druga) namreč temelji na predpostavki, ki ni znanstvena ali ni samo znanstvena. Teorija, da se z jezikom bolje razumemo in da smo na podlagi jezika del neke skupnosti, ni posledica znanstvene definicije jezika, ampak temelji na predznanstvenem opazovanju, doživljanju in posledično pojmovanju ali celo vrednotenju jezika. Sledi takega pojmovanja in vrednotenja najdemo že v zgodnjih antičnih besedilih,⁵ ki jim ne moremo pripisovati znanstvenih ambicij na področju jezikoslovja, zato lahko sklepamo, da so koristen vir podatkov za rekonstrukcijo tedanje jezikovne ideologije. Šele na podlagi opazovanj, da se z jezikom razumemo in da oblikujemo neko skupnost, so se razvile predpostavke znanstvenih ved, ki jim danes pravimo pragmatika, komunikologija, teorija komunikacije, sociolingvistika itn.

Diahrona perspektiva nam zopet pokaže, da pojmovanje jezika, kakršnega promovirajo sodobni učbeniki, ni edino možno. Ali lahko na primer jezik pojmuje v popolnem nasprotju s prej ponujenima predstavama o »sredstvu za boljše razumevanje« in

»sredstvu za ustvarjanje skupnosti in skupnega«? Ali ni jezik lahko tudi »sredstvo (vzrok) za nerazumevanje« in »sredstvo za izločevanje iz skupnosti«? Odgovor je očiten. Vzoredno s predpostavko, da je jezik sredstvo razumevanja in vključevanja, se je diahrono razvijalo tudi drugo »ideološko jedro«: da je jezik sredstvo nerazumevanja in izključevanja, naključnega ali namernega, očitnega ali prikritnega.

Sodobna sinhrona pragmatika se ukvarja s sodobnimi konteksti rabe jezika, s spletom, telefonskimi pogovori, klepetalnicami, e-pošto, blogi, e-forumi, mrežami itn. Najbolj enostaven, skoraj banalen primer izključevanja je vnašanje uporabniških imen in gesel v raznovrstne spletne strani. Ime je jezikovni pojav, pogosto je to čisto določena besedna vrsta, samostalnik. Geslo običajno tudi. Kdor ne pozna uporabniškega imena in gesla, ne more vstopiti v spletno stran. Pri tem gre za izključevanje.

Prav tako se sodobna sinhrona pragmatika in njej sorodna etnolingvistika ukvarjata s specifičnimi skupinami uporabnikov jezika, na primer z najstniki. Najstniki so mojstri v »jezikovnem« izključevanju staršev in profesorjev: najbolj blaga oblika je sleng, veliko bolj radikalna je raba izmišljenih besed, katerih pomen je znan samo njim in njihovim prijateljem, govorjenje v tujem jeziku, ki ga starši ne razumejo, zapisovanje besed od desne proti levi v skrivni dnevnik itn.

Podvigi sodobnih najstnikov, ki jih navajam le kot primer, niso v diahroni perspektivi nič izrednega. Če pogledamo, katere jezikovne in komunikacijske prakse so se uveljavljale v preteklosti (s tem se namreč ukvarja historična pragmatika), opazimo, da je bilo izključevanje na podlagi jezika in (namerno) ustvarjanje nerazumevanja zelo razširjeno že v antiki, po vsej verjetnosti že v arhaični dobi.

⁴ Beseda *komunikacija* izhaja iz latinske *comunis* 'skupen, skupni'. Latinski glagol *communico* pomeni 'naredim, da kaj postane skupno', tudi 'razdelim si kaj z nekom'.

⁵ *Biblija* (stara in nova zaveza), Homerjevi epi, Herodotova dela in številni citati iz grške filozofije, npr. iz Gorgiasovih odlomkov.

Na podlagi virov, ki jih imamo na razpolago, lahko dovolj natančno preučujemo določene komunikacijske prakse, na primer obredje, dopisovanje, javni govor. Rabe specifičnih jezikovnih kodov v religioznih obredih, v mantiki, teurgiji, mistiki, magiji in na splošno v misterijskih praksah (Grgič 2006) nam pričajo o procesih ustvarjanja nerazumevanja in posledično izključevanja »nepoklicanih«.

Historična pragmatika beleži podobno izključevanje tudi v manj izrazitih pojavih, kot so raba narečij, tujih jezikov, knjižnih oz. »intelektualnih« jezikov in drugih kodov z namenom izključevanja in ustvarjanja nerazumevanja.⁶

Zgodovinski pristop nam nazadnje pomaga, da z drugačne perspektive vidimo pojave, ki jih v sodobni družbi nočemo opaziti. Kljub »uradnemu« stališču stroke (katerega glasniki so učbeniki in priročniki), da jezik združuje in omogoča razumevanje, ne moremo mimo dejstev, na katera opozarjajo vede, ki se ukvarjajo z jezikom kot družbeno prakso. Predvsem etnolingvistika poudarja, da se z izbiro jezikovnega koda ali jezikovnih kodov pripadniki določenih skupnosti oz. skupin ločujejo od drugih in ravno na podlagi te ločitve ustvarjajo lastno identiteto.⁷

Vprašanje je seveda, zakaj se procesi (iz)ločevanja in na njem temelječega ustvarjanja identitete oblikujejo prav z jezikom oz. v jeziku.

3 Interdisciplinarna vez med antropolingvistiko in semiotiko

Procesi (iz)ločevanja in posledičnega oblikovanja identitete se »dogajajo« v jeziku, vendar moramo pri tem pojem jezik razumeti širše kot doslej. Doslej smo namreč govorili le o verbalnem jeziku. Semiotika, ki jezik

pojmuje kot sistem znakov, priznava, da se v vseh kulturah poleg verbalnega pojavljajo še drugi jeziki, ki imajo enake ali vsaj podobne značilnosti kot verbalni jezik – glasba, moda, prehrana, pa tudi sistemi, ki so mešanica različnih jezikov.⁸ Poleg čisto sistemskih značilnosti si vsi omenjeni sistemi delijo tudi skupno funkcijo (iz)ločevanja: npr. vegetarijanci se ločujejo po prehrabnih navadah, pripadnike vojaških enot ločujemo po uniformi, skupine mladih se ločujejo glede na glasbo, ki jo poslušajo.

Podobno se ljudje ločujemo tudi po verbalnem jeziku, ki ga govorimo. S tem ne mislimo le na ločitev na narodne oz. etnične skupine na podlagi jezika; taka ločitev, po kateri naj bi Slovenci govorili slovensko, Italijani italijansko in Avstrijci avstrijsko, sploh ni samoumevna. Tudi znotraj posameznih etničnih, narodnih ali celo nacionalnih skupin raziskovalci opažajo kompleksne dinamike (iz)ločevanja na podlagi znanja in rabe (do)ločenih jezikovnih kodov.

Poleg tega, da se ljudje ločujemo na podlagi jezikovnega koda, se ločujemo še na podlagi eksplicitacije odnosa, predstave, pojmovanja koda ali kodov, ki jih poznamo. O jeziku in svojem odnosu do njega govorimo, s svojimi predstavami o jeziku nastopamo v javnosti, z njimi se opredeljujemo, vključujemo in izključujemo.

Ti mehanizmi pa ne bi bili mogoči, če bi bil jezik izključno sistem znakov. Tako ga definiramo in z njim operiramo, ko raziskujemo delovanje teh znakov, njihove paradigmatike in sintagmatike lastnosti, kar je povsem razumljivo in funkcionalno ciljem, ki si jih postavljamo s takimi raziskavami. A če želimo jezik razumeti kot družbeno prakso in ga v tem smislu tudi raziskovati, potem mu moramo poiskati drugačno definicijo. Znotraj

⁶ V antičnih besedilih najdemo take primere npr. pri rimskih cesarjih Marku Avreliju in Julijanu Odpadniku, v *Hermetičnem korpusu* in *Kaldejskih orakljih*.

⁷ Hipotezo, da je ločitev oz. izločitev predpogoj za oblikovanje identitete oz. pripadnosti, najdemo v več delih sodobnih avtorjev, npr. Duranti 2001; Bucholz, Hall 2004; Hill 1989.

⁸ O množstvu jezikov je prvi govoril francoski semiotik oz. semiolog Barthes (1965) v 60. letih prejšnjega stoletja.

semiotike, vede, ki se ukvarja z vsemi znamenji, ne le z znaki (tudi z indeksi, ikonami, simboli, fetiši in drugimi), lahko postavimo definicijo, da je jezik kompleksna struktura simbolov in da ima sam po sebi simbolično vrednost.

Na tem mestu moramo seveda pojasniti, da »struktura simbolov« in »simbolična vrednost« nista isto, kot lahko pogosto beremo ali slišimo. Ko govorimo o simbolični vrednosti jezika, mislimo na definicijo Michela Foucaulta (1966), ki je v zvezi z renesančnim pojmovanjem jezika zapisal, da je v jeziku neka simbolična funkcija, ki pa je ne smemo iskati v (posameznih) besedah, ampak v samem obstoju jezika. Vprašanje, ki si ga postavlja semiotika, je, kako (na podlagi česa) je jezik postal simbol.

Procesi simbolizacije so med najbolj kompleksnimi kulturnimi procesi – morda celo najkompleksnejši. Teorij o tem, kako »nekaj« postane simbol, je več in najbrž nobena med njimi nima dokončnega odgovora na to vprašanje. Menim, da je za potrebe razumevanja jezika kot simbola zelo primerna Ricoeurjeva teorija, ki je bistvena tudi za razumevanje nastanka in razvoja jezikovnih ideologij.

Paul Ricoeur je o simbolu najpogosteje pisal znotraj svoje hermenevtike in predvsem v povezavi s filozofijo jezika. O tem, kaj je simbol, je v najbolj strnjeni obliki razmišljal v svojem delu *Le symbol donne à penser* (1959). Simbol je znamenje: ima nekatere značilnosti znaka, hkrati pa ga od njega ločuje še specifične lastnosti. Medtem ko mora biti znak enostaven, linearen, enoznačen, neposreden in neposredno razumljiv (oz. mora vsaj težiti k tem lastnostim), je simbol kompleksen, ambivalenten, globinski, polisemičen, kontroverzen, paradoksalen. Vse to in še več so o simbolu povedali semiotiki vseh časov in šol, Paul Ricoeur pa je njihova razmišljanja zgostil v svoji hermenevtiki. Simbol je znak, ki predpostavlja motus intencionalnosti.

Umberto Eco (1984), ki je bil bolj zvest semiotički tradiciji, je osvojil Goethejevo stališče in izpostavil dejstvo, da je simbol znak, ki v partikularnem (znakovnem) zaobjame univerzalno. Za Eca (in za ostale semiotike, pa tudi jezikoslovce nasploh) je jezik najprej znak oz. sistem znakov, ki šele v drugi fazi dobivajo dodatne, drugotne pomenne in tvorijo metafore; šele v tej fazi postane jezik simbol (npr. simbol osebne ali nacionalne identitete).

Ricoeur (in poleg njega še nekateri drugi misleci, npr. Jung, utemeljitelj analitične psihologije) je to zaporedje pojmoval drugače. V svojem delu *Parole et symbole* (1975) je postavil simbol pred jezik. Simbol je po njegovem mnenju tisto, kar omogoča nastanek in obstoj jezika, je podlaga jezika, predpogoj za semantiko.⁹ Jezik torej ni nastal kot sistem znakov in kasneje pridobil simbolično vrednost, jezik je imel najprej simbolično funkcijo; šele na podlagi nje in samo na podlagi nje je lahko pridobil praktičnosporazumevalno funkcijo, za katero je potreben znakovni sistem in se nam zdi danes v jeziku primarna. Z jezikom je človek najprej postavil sebe za človeka, individuuma, pripadnika določene skupine, božje bitje, bitje sveta; šele nato je z jezikom sporočal vsebine, pel hvalnice svojim bogovom ali poročal tovarišem o uspešnem lovu.

Ricoeurju je jezik najbolj vsakodnevni prikaz simboličnega sveta, ki povezuje makro- in mikrokozmos; jezik je prostor, v katerem se reflektira vez med makro- in mikrokozmosom. V tem je simboličnost jezika: ne le v metaforah, ki se pojavljajo v jeziku – te nastajajo sproti, a posteriori; simbolična vrednost jezika je dana a priori, pred jezikom – simbol je pogoj za jezik.

Že obnova kompleksne Ricoeurjeve teorije daje razumeti, da ima jezik kot simbol posredniško vlogo in »vmesno« mesto med dvema svetovoma. To »vmesnost« jezika so v preteklosti poudarjali mnogi misleci,

⁹ Ricoeur (1975, 1978) pojmuje semantiko kot osnovno vedo o jeziku; tisto vedo, za katero jezik ni ločen, avtonomen sistem, ampak del življenja, neločljiv od govorca in vsebine upovedanega.

predvsem tisti, ki se niso poklicno ukvarjali s slovniciarstvom in priročništvom, ampak so o jeziku razmišljali zgolj spekulativno. Take definicije jezika najdemo tudi v religiozni tradiciji Zahoda, v pozni grški filozofiji in v zgodnji patristiki. Od tod po vsej verjetnosti izhaja tudi sodobno »ljudsko« in znanstveno pojmovanje jezika kot simbola (osebne in/ali kolektivne) identitete.

Če osvojimo Ricoeurjevo tezo in jo primerjamo z izsledki iz razpoložljivih virov, lahko sklepamo, da se ta simbolizacija ni razvila v nam bližjih obdobjih (recimo v moderni dobi, po nastanku nacionalnih držav). Tega pojmovanja nismo povzeli po empiričnojezikoslovni tradiciji, nismo ga razvili na podlagi rabe jezika; nasprotno: rabo jezika smo prilagodili njegovi simbolični vrednosti in na tej osnovi razvili tudi znanosti o jeziku. Jezik je bil simbol (osebne ali kolektivne) identitete že v najzgodnejših fazah svojega razvoja; istočasno ali celo pred praktično-sporazumevalno vlogo je imel (in ima) še druge razsežnosti, ki so ga postavljale v območje preseka med zavednim in nezavednim, med makro- in mikrokozmosom. Te razsežnosti jezika niso sekundarne, ampak primarne. Zaradi njih ima jezik v zahodni kulturi simbolično vrednost, ki opravlja (če poenostavimo) temeljno vlogo v procesih individualizacije in oblikovanja človeka kot človeka.

Literatura

- BARTHES, Roland, 1965: *Elément de sémiologie*. Paris: Gonthier.
- BREKLE, Herbert Ernst: 1989: La linguistique populaire. Sylvain Auroux (ur.): *Histoire des idées linguistiques*. Liege: Mardaga.
- BUCHOLZ, Mary, HALL, Kira, 2004: Language and Identity. Alessandro Duranti (ur.): *A Companion to Linguistic Anthropology*. Malden: Blackwell Publishing.
- DURANTI, Alessandro, 1997: *Linguistic Anthropology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- ECO, Umberto, 1984: *Semiotica e filosofia del linguaggio*. Torino: Einaudi.
- FORMIGARI, Lia, 2001: *Il linguaggio. Storia delle teorie*. Roma, Bari: Laterza.
- FOUCAULT, Michel, 1966: *Les mots et les choses*. Paris: Gallimard.
- GRGIČ, Matejka, 2006: Pragmatika in semiotika v historični perspektivi: komunikacijski modeli in transcendentno v kulturi pozne antike. *Annales* 16/2. 373–382.
- HILL, Jane, 1989: The Social Function of Relativisation in Obsolescent and Non-obsolescent Languages. Nancy Dorian (ur.): *Investigating Obsolescence. Studies in Language Contraction and Death*. Cambridge: Cambridge University Press.
- HILL, Jane, 1992: »Today There is No Respect«: Nostalgia, Respect, and Oppositional Discourse in Mexicano (Nahuatl) Language Ideology. *Pragmatics* 2. 263–280.
- JUŽNIČ, Stane, 1973: *Lingvistična antropologija*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani.
- KOERNER, Konrad, 1999: *Linguistic Historiography: Projects and Prospects*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins.
- van NOPPEN, Jean-Pierre, 2004: CDA: A Discipline Come of Age? *Journal of Sociolinguistics* 8/1. 107–126.
- PETROVIČ, Tanja, 2006: *Ne tu, ne tam. Srbi v Beli krajini in njihova jezikovna ideologija v procesu zamenjave jezika*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- RICOEUR, Paul, 1959: Le symbole donne à penser. *Esprit*. 7–8.
- RICOEUR, Paul, 1975: Parole et symbole. *Revue de sciences religieuses* 49. 1–2, 142–161.
- RICOEUR, Paul, 1978: Philosophie et langage. *Revue philosophique de la France et de l'étranger* 103/4. 449–463.
- SILVESTREIN, Michael, 1979: Language Structure and Linguistic Ideology. *The Elements: A Parassession of Linguistic Units and Levels*. Chicago: Chicago Linguistic Society, University of Chicago.
- VERSCHUEREN, Jef, 2001: Notes on the Role of Metapragmatic awareness in Language Use. *Pragmatics* 10/4. 439–456.
- WOOLARD, Kathrin, 1998: Language Ideology as a Field of Inquiry. Bambi Schieffelin idr. (ur.): *Language Ideologies. Practice and Theory*. New York, Oxford: Oxford University Press.